

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ενότητα: Η Αιθιοπική εκκλησία

Δημήτριος Ν. Μόσχος

Τμήμα Θεολογίας

Περιεχόμενα

1. Σκοποί ενότητας	3
2. Περιεχόμενα ενότητας.....	3
2.1 Ἡ Αἰθιοπική Ὁρθόδοξη Tewahedo (μιαφυσική;) Ἐκκλησία.....	3
2.1.1 Βιβλιογραφία.	3
2.1.2 Ἀρχαία περίοδος.....	3
2.1.3 Ἡ περίοδος Lalibela.....	5
2.1.4 Ἀπό τό τέλος τοῦ Μεσαίωνα στούς νεώτερους χρόνους	6
2.1.5 2.5. Λατρεία καί ἀρχιτεκτονική	7

1. Σκοποί ενότητας

Εκχριστιανισμός Αιθιοπίας, σχέσεις με τον υπόλοιπο χριστιανικό κόσμο, εσωτερικός βίος (ιδιαιτερότητα στη σχέση με τον Ιουδαϊσμό), τέχνη και σύγχρονες ζυμώσεις.

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 'Η Αίθιοπική 'Ορθόδοξη Tewahedo (μιαφυσική;) Έκκλησία.

2.1.1 Βιβλιογραφία.

A. Άρβανίτη, Έπιτομος ιστορία Συροϊακωβιτικής, Άρμενικής και Αίθιοπικής Έκκλησίας, Άθηναι 1967, E. Ζαχαροπούλου, Αξωμιτικό βασίλειο Μεθοδίου Αξώμης (Φούγια), Ο Χριστιανισμός και ο Ιουδαϊσμός εν Αιθιοπία Νουβία και Μέρη, Άθηναι 1979, Knibb, Michael A. Translating the Bible: The Ethiopic version of the Old Testament (Oxford 1999), Ryckmans, J. La persecution des chretiens himyarites au VIe Siecle (Louvain, 1956), Adrian Hastings, The Church in Africa: 1450-1950. Oxford 1994. Κεφ. 1, 4, 6, Elizabeth Isichei, A History of Christianity in Africa from Antiquity to the Present. London 1995. Encyclopedia Britannica s.v. "Ethiopia", Chr. Chaillot, Vie et Spiritualité, ό.π. σ. 307-416.

Ίστοτόποι:

www.unesco.org/whc/exhibits/afr_rev/africa-l.htm

www.tbwt.com/profiles/ethiopia.htm (κοσμικό περισσότερο μέ καλούς χάρτες)

www.casema.net/~spaansen/

web.mit.edu/afs/athena.mit.edu/user/r/e/redingtn/www/yared/eth.html

www.mg.co.za/mg/africa/05jul-0aethiopia.html

2.1.2 Αρχαία περίοδος

Ή ιστορία τής Αίθιοπικής Έκκλησίας ξεκινά από τον 4^ο αιώνα, όπου έχει μεταδοθεί ο Χριστιανισμός και στην Αιθιοπία (Αβησσυνία) με τους αδελφούς Φρουμέντιο και Αιδέσιο (κατά τήν παράδοση ακόλουθοι του φιλοσόφου Μερόπτιου από τον Τύρο, που ναυάγησαν εκεί). Αύτοί έγιναν δεκτοί στην αβησσυνιακή Αυλή στην πρωτεύουσα Άξούμ το 341 ως γραμματείς του βασιλέα Ella Amida και ό Φρουμέντιος έγινε επίτροπος του ανήλικου διάδοχου Ezana και μετέστρεψαν την ηγετική τάξη στο Χριστιανισμό. Γύρισε στην Άλεξάνδρεια και ζήτησε από τον Μέγα Άθανάσιο άποστολή άρχιερέων. Γύρισε ό ίδιος επίσκοπος ως Abba Salama (Πατέρας Ειρήνης, Είρηναϊος;). Στην ντόπια γλώσσα τής Βόρειας Άξούμ τήν Ge'ez μεταφράσθηκαν ή Άγία Γραφή και πολλά λειτουργικά κείμενα. Ή γλώσσα αυτή παρέμεινε ή έκκλησιαστική. Μετά τήν παρακμή του βασιλείου τής Άξώμης τον 7^ο αί. και τήν ανάδειξη τής ΝΔ. Αίθιοπίας (Shoa), άρχισε ν' αναπτύσσεται ή νεώτερη γλώσσα Άμχαρική. Όμως ή πρώτη παρέμεινε ή γλώσσα των γραμμάτων. Παρά τα πολλά ιουδαϊκά στοιχεία που διατήρησε η χριστιανική λατρεία και ηθική εκεί, η κανονική εξάρτηση παρέμεινε διαχρονικά από το Πατριαρχείο Άλεξανδρείας, το

οποίο έως πρόσφατα εξέλεγε πάντοτε τον Πατριάρχη της Αιθιοπικής Εκκλησίας. Η μονοφυσική ταυτότητα της Κοπτικής Εκκλησίας, όπως την περιγράψαμε, πέρασε σχεδόν αυτονόητα και στην Αιθιοπία. αλλά όχι πριν τον 7^ο ή τον 8^ο αί. Τό πιθανώτερο είναι ότι αυτό έγινε με τον πρώτο αποδεδειγμένα χειροτονημένο από τον Κόπτη Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Βενιαμίν (620-665) Μητροπολίτη Αἰθιοπίας Κύριλλο.

Σημαντικό ρόλο στην ολοκλήρωση τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῆς χώρας ἔπαιξαν οἱ λεγόμενοι ἐννέα Μοναχοί ἢ Ἅγιοι, πού ἦρθαν ἀπό τή Ρώμη (Κων/λη) σύμφωνα μέ τίς αἰθιοπικές διηγήσεις, ἀλλά τό πιθανώτερο ἀπό τή Συρία κάποια στιγμή στό β' μισό τοῦ 5^{ου} αἰ. ἤ στίς ἀρχές τοῦ 6^{ου} αἰ. φέροντας τό μοναχισμό, ὀλοκληρώνοντας τίς μεταφράσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς κλπ. Ἄν ἐπρόκειτο γιά Μονοφυσίτες, πού διέδωσαν τό Μονοφυσισμó ἐκεῖ, ἢ Χαλκηδονεῖους δέν μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς μέ ἀκρίβεια. Ἔπαιξαν, πάντως, κεντρικό ρόλο καί τά ὀνόματά τους (κάποια ἑλληνικά) ἐορτάζονται λαμπρά στό αἰθιοπικό ἐορτολόγιο. Ὑπάρχει, πάντως, ἡ ἔντονη ὑποψία ὅτι ὁ ἀντιχαλκηδονισμός εἶναι κάτι πού ἐπικράτησε ἀργότερα κατά τή σκοτεινή περίοδο, ἐνῶ γιά τό διάστημα πού περιγράφουμε, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε ἔντονη ἐπαφή μέ τό Βυζάντιο καί μέ τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.

Μέχρι τό 700 περίπου τό ἀξωμικό βασίλειο ἐλέγχει καί τήν ἀπέναντι περιοχή τῆς Ὑεμένης, ἐνῶ στήν Ge'ez γράφονται ἡ θεολογική συλλογή «Κύριλλος» (σειρά ἀπό ὀμιλητικά καί δογματικά ἔργα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, μαζί μέ ἄλλα ἀντιαρειανικά Ἐπιφανίου Σαλαμίνος, Σεβηριανοῦ Γαβάλων, Γρηγορίου Θαυματουργοῦ), ὁ μοναστικός Κανόνας τοῦ Παχωμίου (Sherata Pakuemis) καί τό βασικό ἱστοριογραφικό ἔργο τῆς περιόδου Kebra Nagast (Δόξα τῶν Βασιλέων). Ἡ σύγχρονη ἔρευνα προσανατολίζεται ὅλο καί περισσότερο στή μελέτη τῶν βυζαντινῶν ἐπιρροῶν στήν Ἀφρική.

Εικόνα 1: Χάρτης με τα ιστορικά τμήματα του σημερινού κράτους της Αιθιοπίας.

Μετά από τὰ παραπάνω ακολουθεῖ μιά μακρά σκοτεινή περίοδος μέχρι τό 1200 περ., κατά τήν ὁποία ἡ πρόοδος τοῦ Ἰσλάμ στό ὑπόλοιπο Κέρασ τῆς Ἀφρικῆς ἀποκόπτει τήν Αἰθιοπία ἀπό τόν ὑπόλοιπο κόσμο, ἐνῶ συνεχίζεται ἡ σχέση της μέ τήν Αἴγυπτο. Στήν περίπτωση τοῦ Ἰσλάμ ἔχουμε κι ἐδῶ τό ἴδιο μοντέλο. Ἡ ἀρχική συνύπαρξη καί ἀνοχή (πού βασιζόταν στήν καλή εἰκόνα τοῦ Μωάμεθ, ἐπειδὴ οἱ Ἄραβες ἔβρισκαν καταφύγιο στήν Αἰθιοπία) ἀντικαταστάθηκε ἀπό τή στρατιωτική πίεση καί τούς διωγμούς

2.1.3 Ἡ περίοδος Lalibela

Κατά τόν 12ο αἰ. ἡ Αἰθιοπία βγαίνει ἀπό τή σκοτεινή περίοδο πού βρισκόταν καί ἀναδιοργανώνεται ἀπό τήν δυναστεία τῶν Ζαγκβέ, οἱ ὁποῖοι κατάγονταν ἀπό τήν Κεντρική Αἰθιοπία καί κατηγοροῦνταν ὅτι δέν κατάγονταν ἀπό τή γενιά τοῦ Σολομῶντος, δηλαδή ἀπό τόν Μενελίκ, πού ἦταν ἀπόγονος τοῦ Σολομῶντος καί τῆς βασίλισσας τοῦ Σαβά.. Γιά νά δείξει τήν εὐσέβειά του ὁ βασιλιάς τῆς δυναστείας αὐτῆς Gebre Mesqel Lalibela μετονομάζοντας τήν πρωτεύουσά του Roha σέ Lalibela ἔφτιαξε καί δέκα λαξευτές στό βράχο ἐκκλησίες, πραγματικά

θαύματα, πού μαρτυροῦν τό ἐπίπεδο τῆς τέχνης καί τῆς τεχνικῆς τῶν Αἰθιόπων τοῦ 13ου αἰ¹. Παραδίδεται ὅτι ἐξῆσε γιά μεγάλο διάστημα στήν Ἱερουσαλήμ καί τούς Ἁγίους Τόπους μέ ἀποτέλεσμα νά διαμορφώσει τήν πρωτεύουσά του, τούς λατρευτικούς τόπους κλπ. σέ ἕνα ἀντίγραφο τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπως φαίνεται καί ἀπό πολλά τοπωνύμια. Αὐτή ἡ κίνηση ἐνδεχομένως νά ἀποτελεῖ μιά ἀπάντηση στήν ἀνακατάληψη τῆς Ἁγίας Πόλεως ἀπό τούς

¹ Ἀγιογραφίες γυναικῶν ἁγίων καί ἰδιαίτερα τῶν "Gädlä Krestos Sämrä" and "Gädlä Feqertä Krestos βλ. στό "Hagiographies of Ethiopian Female Saints: With Special Reference to "Gädlä Krestos Sämrä" and "Gädlä Feqertä Krestos" Selamawit Mecca, *Journal of African Cultural Studies*, 18/2 (Dec., 2006), pp. 153-167

Μουσουλμάνους τό 1187. Ἡ Lalibela παρέμεινε πρωτεύουσα μέχρι τά τέλη τοῦ 13ου αἰώνα. Ἀργότερα ἔγραψαν γιά τίς λαξευτές ἐκκλησίες ὁ Πορτογάλος ἐξερευνητής Pêro da Covilhã (1460–1526) καί ὁ ἱερέας Francisco Álvares (1465–1540), ὅτι φοβοῦνταν ὅτι δέν θά γίνουν πιστευτοί ἀπό τούς ἀναγνώστες τους.

2.1.4 Ἀπό τό τέλος τοῦ Μεσαίωνα στούς νεώτερους χρόνους

Ἡ Σύνοδος τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας ἦταν ὁ ἄξονας καί γιά τήν προσέγγιση τῶν Αἰθιοπῶν (Ἀβησσυνίας), γιά τούς ὁποίους εἶχαν ἤδη ἐνδιαφερθεῖ ἀπό τόν 12^ο αἰώνα ὁ πάπας Ἀλέξανδρος Γ΄ (1159-1181) καί οἱ Δομηνικανοί.

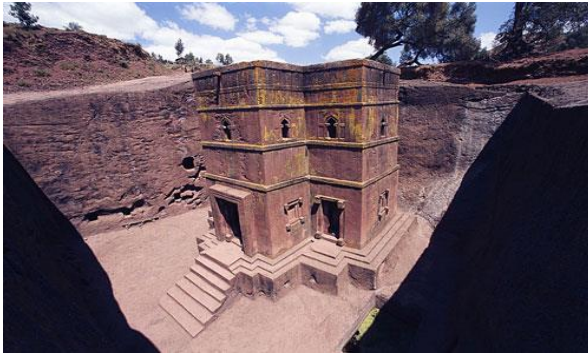
Ὑπό τόν πάπα Παῦλο Γ΄ (1534-1549) πού συνδέθηκε μέ τό Τριδέντο, οἱ Αἰθίοπες ἀπέκτησαν τό δικό τους μοναστήρι ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Στεφάνου στή Ρώμη. Ὅμως, ἡ πραγματική ἀνάμειξη στά τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας ἄρχισε μέ τούς Πορτογάλους πού τούς βοήθησαν νά πολεμήσουν τούς Μουσουλμάνους, οἱ ὁποῖοι τό 1543 ὑπό τόν Ahmed Gran παραλίγο νά κυριεύσουν τή χώρα. Μέ Πορτογαλικό ὄπλισμό τούς ἀναχαίτισαν κι ἔτσι οἱ Πορτογάλοι ἐπέτυχαν τήν ἐγκατάσταση Ἰησοῦιτῶν στή χώρα ἀπό τόν αὐτοκράτορα Galawdewos. Αὐτοί ὅμως ἐνεργώντας ἐξουσιαστικά καί ἀψυχολόγητα κήρυξαν τό 1559 τήν Αἰθιοπία σέ «ἐκκλησιαστική ἀπαγόρευση» ἐπειδή ἀρνοῦνταν τήν Ἑνωση. Μόνον ὁ ἐπιδέξιος Πέτρος Paez (+1622) κατάφερε μέ διπλωματικότητα νά φέρει τόν ἀβησσυνό αὐτοκράτορα Susneyos (Σωκίνιος;) σέ ἔνωση μέ τή Ρώμη καί τό 1625 ἕνας Ἰησοῦίτης, ὁ Ἀλφόνσος Mendez ἔγινε νέος Πατριάρχης. Ὅμως ἡ Ἀβησσυνία ἦταν μιά συμπαγῆς χριστιανική χώρα καί ἡ ἀντίδραση τοῦ πιστοῦ λαοῦ ὑπό τόν ἡγούμενο Συμεών ἀνάγκασε τόν αὐτοκράτορα νά παραιτηθεῖ καί τούς Ἰησοῦίτες νά ἐγκαταλείψουν τή χώρα τό 1632.

Ἡ Αἰθιοπική Ἐκκλησία ἔχασε οὐσιωδῶς ἔδαφος τόν 19^ο αἰώνα ἐν μέρει λόγω τῆς ἐξάπλωσης τῶν Μουσουλμάνων Galla εἰδικά στή νότια Αἰθιοπία, πού ἦταν μέχρι τότε προπύργιο τῶν Χριστιανῶν. Βεβαίως, πολλά ἀπροσπέλαστα μοναστήρια ἐπέζησαν, ἀλλά μόνο ὡς θύλακες σέ μεγαλύτερες μουσουλμανικές ἢ παγανιστικές περιοχές. Ἡ Αἰθιοπική Ὀρθοδοξία δέν εἶχε σοβαρή ἱεραποστολική δράση, δέν ἔβρισκε γλῶσσα ἐπικοινωνίας μέ τή σύγχρονη γενεά καί τά τυπικά της, οἱ νηστεῖες της καί ἡ λειτουργική γλῶσσα της Ge'ez δέν γινόταν κατανοητά. Παράλληλα, ὑπῆρχε καί κρίση ἡγεσίας, λόγω λειψανδρίας στόν κληρο καί ἀδυναμίας τῶν Κοπτῶν Πατριαρχῶν ν' ἀποστείλουν Προκαθήμενο, ὁ ὁποῖος ἀκόμη κι ἂν κάποτε ἐφθανε στή χώρα, δέν εἶχε δύναμη λόγω τῆς εὐρύτερη πολιτικῆς ἀστάθειας. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία ἔμεινε μέχρι τά μέσα τοῦ αἰώνα πρακτικῶς ἀποίμαντη. Μετά ὅμως τά πράγματα ἄλλαξαν καθώς ἦρθε νέος Ἀρχιεπίσκοπος ἀπό τήν Αἴγυπτο καί μιά σειρά βασιλεῖς μέ σημαντικώτερο τόν Menelik II ἔφεραν νέα ἐποχή, ἀπωθώντας καί τούς Ἰταλούς ἀποικιοκράτες. Χάρη στίς ἰκανότητές του ἡ Αἰθιοπία ἔμεινε τό μόνο κράτος πού δέν ἀποικιοποιήθηκε ποτέ.

Μέσα στόν 20^ό αἰώνα πάντως αὐξήθηκε ἡ δράση δυτικῶν Μισσιοναρίων, αὐτή τή φορά καί Προτεσταντῶν. Ὅμως, τό 1965 ἡ Αἰθιοπική Ἐκκλησία ἀπέκτησε τήν ἀνεξαρτησία της ἀπό τήν Κοπτική μέ δικαίωμα νά ἐκλέγει τό δικό της Πατριάρχη.

2.1.5 2.5. Λατρεία και αρχιτεκτονική

Οι λαξευτές εκκλησίες της Lalibela παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην ιστορία των λαξευτών οικοδομημάτων. Μολονότι δεν είναι ξεκάθαρη η χρονολόγησή τους ὅπωςδήποτε ανεγέρθηκαν κατά τον 12ο ή 13ο αιώνα. Σώζονται 13 Ἐκκλησίες ομαδοποιημένες στίς τέσσερις ομάδες. Ἡ βόρεια ομάδα Bet Medhane Alem, περιέχει τή μεγαλύτερη μονολιθική ἔκκλησία στον κόσμο, πιθανόν αντίγραφο τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Σιών στην Ἀξούμ.

Εικόνα 2

Συνδέεται μέ τήν Bete Maryam (πιθανόν τό παλαιότερο ἀπό τά οἰκοδομήματα), Bete Golgotha (φημολογούμενος τάφος τοῦ αὐτοκράτορα Lalibela), τό παρεκκλήσιο Selassie καί ὁ τάφος τοῦ Ἀδάμ. Στή δυτική ομάδα ὁ ναός Bete Giyorgis, φαίνεται ἡ πιό περίτεχνη καί καλύτερα διατηρημένη ἔκκλησία. Στήν ἀνατολική ομάδα ἡ Bete Amanuel Bete Merkorios (which may be a former prison), Bete Abba Libanos καί Bete Gabriel-Rufael. Πιό πέρα βρίσκονται ἡ Μονή Ashetan Maryam καί ὁ ναός Yimrehane Kristus κτισμένος μέσα σέ σπήλαιο. Ὑπάρχει μεγάλη διχογνωμία γιά τή χρονολόγηση καί τήν προέλευση τῶν κτισμάτων αὐτῶν, ἀλλά οἱ περισσότεροι συμφωνοῦν τουλάχιστον ὅτι διασώζουν τή ναοδομική παράδοση τῆς Ἀξουμιτικῆς περιόδου.

Οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὑπόλοιπες ἔκκλησίες τῆς Αἰθιοπίας εἶναι ὀκταγωνικές μέ κωνική σκεπή ἀπό χόρτο θυμίζοντας ἔτσι ἔντονα τήν παραδοσιακή ἀφρικανική τεχνική. Ταυτόχρονα ἔχει πολύ ἰδιαίτερα λειτουργικά χαρακτηριστικά διότι ὅλα γίνονται στό κέντρο τοῦ ναοῦ γύρω ἀπό τήν Tabot, τήν Κιβωτό, καί διευκολύνεται ἔτσι καί ἡ συμμετοχή κλήρου καί λαοῦ πού πολλές φορές γίνεται καί μέ θορυβώδη τρόπο (χοροί, κρουστά κλπ.), μέ λίγη ὅμως κατανόηση καθώς ἡ λειτουργική γλώσσα Ge'ez δέν γίνεται πλέον κατανοητή ἀπό τοὺς περισσότερους.

Αὐτό πού εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό εἶναι ἡ διατήρηση πολλῶν ἰουδαϊκῶν πρακτικῶν, ὅπως ἡ τήρηση τοῦ Σαββάτου (μαζί μέ τήν Κυριακή), ἡ Ἁγία Τράπεζα σέ σχῆμα κιβωτοῦ καί κυρίως ἡ Περιτομή, ἐνῶ εὐκαιριακά (γιά ἀσθένειες κλπ.) γίνονται καί θυσίες ζώων. Ὑπάρχει μιά μεγάλη συζήτηση, ἄν αὐτές οἱ συνήθειες εἶναι κατ' εὐθείαν ἐπίδραση ἀπό Ἰουδαίους τῆς Αἰγύπτου, ἢ ἀπό Ἰουδαίους πού βρίσκονταν στήν ἀπέναντι ἀραβική χερσόνησο.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- eclass.uoa.gr/courses/THEOL120

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Δημήτριος Μόσχος 2015. «Ιστορία Αρχαίων Ανατολικών Εκκλησιών. Η Αιθιοπική εκκλησία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: opencourses.uoa.gr/courses/THEOL1/.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνες 3-6: Copyrighted, Πηγή: Μεθοδίου Αξώμης (Φούγια), Ο Χριστιανισμός και ο Ιουδαϊσμός εν Αιθιοπία Νουβία και Μερόη, τ. Α΄, Αθήναι 1979.

Εικόνα 2: Copyrighted: Σύνδεσμος:

http://4.bp.blogspot.com/_dtQBMBowNV4/SER_90CaqNI/AAAAAAAAAq0/khDUpslkiYA/s400/Lalibela%2Bqiorqis.jpg

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

